

XXXY

Film en educatie...

... in het vertoningscircuit van Lessen in het Donker, in het kader van Filmfestival Open Doek, een workshop verzorgd door Jekino, een film in de klas...

Film kreeg een plaats in het lessenpakket van heel wat scholen en wij zorgen graag voor een goede programmatie en pedagogische omkadering. We maken jaarlijks een pittige selectie van een 30-tal films uit het afgelopen seizoen, organiseren op heel wat plaatsen vertoningen en zorgen voor kant en klare lesmappen voor een boeiende verwerking in de klas. Daarbij spelen we in op de eindtermen en ontwikkelingsdoelen.

In elke lesmap wordt aandacht besteed aan een filmtechnische en inhoudelijke benadering van de film en leggen we de focus op één filmterm. We stimuleren jullie graag om de film met een frisse blik te bekijken.

www.jekino.be

www.opendoek.be

www.lesseninhetdonker.be

**Doelgroep XXY
vanaf 4e jaar Secundair Onderwijs**

Feedback!

We horen graag je reactie op de film, de bespreking en lesmap. Ga je de film bekijken tijdens Filmfestival Open Doek, dan kan je je mening kwijt op het kaartje dat je krijgt na de voorstelling. Alvast bedankt!

Inhoudstafel

Filmfiche (vóór je naar de film vertrekt)	03
Regie & productie	05
• Lucía Puenzo	05
• Nuevo Cine Argentino	05
Reacties verzamelen bij de leerlingen	07
Verhaal & thematiek	08
• Het thema	08
• Het verhaal	08
De naakte feiten: XXY biologisch bekeken	10
Sekse en gender	12
• Jongen of meisje?	12
• Begrippen: sekse en gender	13
• Op zoek naar een genderidentiteit	13
Personages en hun onderlinge relaties	16
Beeldtaal	20
• De lichamelijkheid in beeld	20
• XXY: één en al soberheid	24
Lesbrief voor de leerlingen	27

Filmfiche

Kopieer de filmfiche op de volgende pagina voor je leerlingen. Zo zijn ze meteen goed voorbereid op de voorstelling. Ook voor je collega's die de leerlingen vergezellen, kan het een handige leidraad zijn.

Filmfiche

Korte inhoud

Alex, 15 jaar oud, woont met haar ouders in een afgelegen vissersdorp in Uruguay. Behalve met de gebruikelijke puberale beslommingen, zit Alex met een enorm probleem dat geheim blijft voor de buitenwereld. Op een dag arriveert een stel oude vrienden van haar ouders met hun zoon Alvaro. Hoewel het niet meteen echt goed klikt tussen Alex en Alvaro, vertrouwt ze de jongen haar geheim toe...

Technische kaart

Argentinië • 2007 • 86 min. • originele versie met Nederlandstalige ondertitels

Regie: Lucía Puenzo

Scenario: Sergio Bizzio en Lucía Puenzo

Fotografie: Natasha Braier

Met o.a. Inés Efron (Alex), Martin Piroyansky (Alvaro), Ricardo Darín (Alex' vader Kraken) en Valeria Bertuccelli (Alex' moeder Suli).

Filmprijzen

XXY haalde z'n grote succes op het prestigieuze Cannes Film Festival. Daar won de film de 'Grand Prix de la Semaine de la Critique' en de ACID/CCAS Award. XXY werd bovendien verkozen om Argentinië te vertegenwoordigen bij de Oscar-verkiezingen.

Op het web

"XXY biedt een mooie aanzet, maar de morele besluiteloosheid in je hoofd achteraf op weg naar huis is op zich véél interessanter dan de film zelf." Barbara Van Ransbeeck op www.digg.be/movie

"Overtuigen doet dit drama over verboden liefde, onderhuidse rancunes en naurante dilemma's zeker. Al was het maar om Puenzo's sobere, maar uiterst efficiënte registijl. In plaats van weg te zinken in melodramatische pathetiek, gebruikt ze Alex' nakende operatie om dieper in de psyche van haar personages te spitten en de cruciale gevolgen op relationeel niveau onder het voetlicht te plaatsen." Sam Roggen op www.kutsite.com

Vóór je naar de film vertrekt...

XXY is een film over een heel intiem onderwerp. Het hoofdpersonage Alex zit in de knoei met haar seksuele identiteit. Haar probleem is niet enkel lichamelijk. Je geslacht bepaalt ook zoveel andere dingen in je leven...

Het verhaal speelt zich af in Uruguay, maar XXY is een Argentijnse film en past helemaal in de eigenzinnige stijl van de 'Nuevo Cine Argentino': sobere films waarin veel gesuggereerd maar weinig getoond wordt.

Het is een heel 'fysieke' film waarin de camera dicht op de huid van de personages zit. Ook Alex' eerste seksuele ervaringen en haar worstelingen met haar veranderende lichaam worden droog en openlijk in beeld gebracht.

Regie & Productie

Lucía Puenzo

XXY is de eerste speelfilm van de jonge Argentijnse regisseuse (°1973) Lucía Puenzo. Zij laat zich bij haar debuut opmerken door een opvallend thema en een heel sobere stijl.

Lucía Puenzo was van huize uit vertrouwd met film. Haar vader Luis Puenzo won ooit een Oscar voor zijn voortreffelijke LA HISTORIA OFICIAL. Voor de film van zijn dochter was hij de producer (dat is de persoon die de filmopnames praktisch voorbereidt, de juiste mensen samenbrengt en nodige financiële middelen zoekt).

Nuevo Cine Argentino

Twee generaties Argentijnse cinema in één familie... maar de omstandigheden waarin vader zo'n 15 jaar geleden werkte, zijn heel anders dan diegene waarin dochter Lucia vandaag werkt. Argentinië mag dan een land in crisis zijn, de cinema blaakt er van de creativiteit. Argentijnse films zijn dan ook graag geziene gasten op alle filmfestivals. Er is zelfs sprake van een echte nieuwe Argentijnse filmtraditie, de zogenaamde Nuevo Cine Argentino.

Al deze nieuwe Argentijnse films werden geproduceerd tijdens de recente economische en sociale crisis. De filmmakers bewijzen hiermee wat je kan doen met een minimum aan middelen. XXY past uitstekend in deze nieuwe traditie en heeft er alle kenmerken van:

• Het zijn vaak minimalistische films met een niet altijd rechtlijnig verhaal. Vanwege de productionele beperkingen (= financiële middelen en infrastructuur) zijn de filmmakers op hun creativiteit en inventiviteit aangewezen om de zeggingskracht van hun films te vergroten.

» Ook XXY werd met een minimum aan middelen gemaakt voor een zeer laag budget. De kracht van deze film zit 'em niet in het spektakel maar in de subtiliteit.

• Vaak wordt er meer gesuggereerd dan getoond.

» In XXY gaat het vooral om onderhuidse spanningen en keuzes. We moeten zelf onze conclusies trekken uit de beelden, de schaarse gesprekken en... de vele stiltes.

• Deze nieuwe Argentijnse films maken vaak een 'onaffe' indruk, alsof ze de verbeeldingskracht van de kijker op de proef willen stellen. Die moet vaak zelf de losse eindjes aan elkaar knopen.

» Ook XXY biedt geen oplossing, heeft geen klare afloop. We zien enkel dat Alex zich voorbereidt op de volgende stap in haar leven. Het is geen afgerond verhaal.

• De filmmakers maken graag gebruik van de enorme landschappelijke rijkdom van Argentinië, waar je zowel eindeloze pampa's en regenwoud als de verlaten vlaktes van Patagonië vindt. Deze landschappen bepalen sterk het leven in Argentinië, een weerbarstig land waar in de steden én op het platteland de strijd om het bestaan in volle hevigheid woedt.

» XXY werd weliswaar in Uruguay opgenomen, maar de invloed van het landschap is ook in deze film groot: de verlatenheid, de aanwezigheid van de zee, de druilerige atmosfeer (alsof er altijd regen in de lucht hangt), ...

• Ondanks de politieke crisis legt de Argentijnse cinema veel meer de nadruk op het persoonlijke dan op het politieke aspect. De actuele problemen van het land sluimeren meestal enkel op de achtergrond van een persoonlijk en realistisch verhaal.

» Ook XXY vertelt over de innerlijke strijd van een individu. Over de haar omringende wereld komen we, op wat schaarse confrontaties met de lokale vissersbevolking na, weinig te weten.

• Argentinië heeft tijdens zijn bestaan vaak gevochten tegen onderdrukkers en bezetters. Het land stond bloot aan veel invloeden. Daaruit vloeien talrijke contradicties en frustraties voort die nog steeds voelbaar zijn in het dagelijkse leven. Ondanks een sterke religieuze traditie spreekt men in deze films vaak vrijmoedig en open over heel delicate problemen. Veel van deze Argentijnse films getuigen dan ook van een diep respect voor het menselijke en voor alle vormen van afwijkend gedrag.

» Ook XXY spreekt zonder schaamte en met veel respect over een delicaat, seksueel geladen onderwerp.

Reacties verzamelen bij de leerlingen

Vlak na de vertoning willen de toeschouwers vaak hun eerste indrukken kwijt; iedereen heeft nood aan een ontladingsmoment. Het is niet aangewezen om nu al diep in te gaan op de bedenkingen van het publiek. Enkele eenvoudige vragen kunnen helpen om 'stoom af te laten':

- Deze film gaat over een ongebruikelijk thema. Vind je dit een boeiend thema om een film over te maken of niet?
- Had je al ooit gehoord van het begrip 'hermafrodiët'?
- De film is soms erg intiem. Je zat heel dicht op de huid van de personages. Voelde je je soms ongemakkelijk bij wat je te zien kreeg? Geschokt?
- Welke scène vond je het meest indringend?
- XXY is een trage film. Heeft dat je gestoord of vond je het tempo passend bij dit verhaal?
- Als het niet was door snelle actie, hoe kon de film dan je aandacht vasthouden?

Verhaal & thematiek

Het thema

Wat als je tweeslachtig geboren wordt, met een lichaam dat zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen heeft? Alex (voor het gemak noemen we haar 'zij', hoewel 'hij' ook mogelijk was) is hermafrodiët sinds haar geboorte en nu, op 15-jarige leeftijd, is de tijd gekomen om een keuze te maken. Haar ouders durfden / konden deze beslissing niet nemen bij haar geboorte. Maar hoe maak je zo'n keuze?

We volgen Alex tijdens deze turbulente dagen waarin ze het verdere verloop van haar leven zal bepalen. En we zien hoe de verhouding met de mensen rondom haar evolueert: haar ouders, haar leeftijdsgenoten, de jongen met wie ze een relatie aangaat,...

Dit thema werd vermoedelijk nooit eerder zo indringend en expliciet in een film behandeld.

De film toont de kloof tussen de lichtgeraakte volwassenen en de jongeren die worstelen met hun seksualiteit en identiteit. Uiteindelijk tonen de kinderen een grotere flexibiliteit dan hun ouders. Die beweren dat ze enkel aan het welzijn van hun kroost denken, maar in werkelijkheid kunnen ook zij hun vooroordelen niet opzij zetten terwijl ze met angst (of zelfs misprijzen) de seksuele ontluiking van hun kinderen gadeslaan.

Het verhaal

Het verloop van het filmverhaal is vrij vlak. Er wordt niet naar een climax toegewerkt. XXY is geen film over gebeurtenissen maar veeleer over relaties en hoe die evolueren. Vooral de relatie tussen Alex en haar ouders en de kortstondige ontmoeting met Alvaro geven richting aan het verhaal.

De film begint bij de aankomst van de gasten en eindigt bij hun vertrek, maar behalve Alvaro's aanwezigheid dragen de bezoekers weinig bij tot het verloop van het verhaal.

Begin

Alex is net voor de zoveelste keer van school gestuurd, ze heeft gebroken met haar beste vriend en de spanningen in huis zijn eens te meer ten top gedreven. In deze gespannen atmosfeer arriveren de gasten... De kijker moet zelf uitzoeken wat er precies met Alex aan de hand is. Aanvankelijk krijgen we enkel vage hints, maar stap voor stap ontdekken we de ware toedracht van de feiten.

Einde

Over de beslissing van Alex of ze een jongen of een meisje zal worden, komen we bij het slot van de film nog niks te weten. Dat blijft een open vraag. Maar gaat dit verhaal niet veeleer over 'jezelf aanvaarden zoals je bent'? Op dat vlak geeft het filmeinde wel hoop:

- Alex overweegt bij de politie een aanklacht in te dienen voor de aanranding. In dat geval laat ze gerechtigheid primeren op geheimhouding. Steeds heeft ze haar probleem voor de buitenwereld verborgen gehouden, maar nu eist ze gerechtigheid en het kan haar niet schelen dat de waarheid daarmee aan het licht zal komen. Dat is een eerste stap naar de aanvaarding van zichzelf.
- Ze toont zich aan Alvaro; ze laat hem in haar broek kijken. Ook dat betekent dat ze zichzelf aanvaardt zoals ze is.
- Ze neemt vaders arm en slaat die om haar heen. Het is de eerste maal dat ze de lichamelijke van haar vader opzoekt en het is een signaal van hoop. Een klein gebaar met een grote betekenis.

Vragen aan de leerlingen

- "Dit is geen film over gebeurtenissen maar veeleer over relaties en hoe die evolueren." Ben je het daarmee eens? Gebeurt er dan helemaal niets in de film?
- "Alex zal deze dagen het verdere verloop van haar leven bepalen." Waarom? Leg uit.
- XXY heeft een bijzonder einde:
 - » Vertelt het einde van de film ons of Alex verder als jongen of als meisje door het leven zal gaan?
 - » Is het een open einde?
 - » In de slotscène vind je verschillende aanwijzingen en betekenisvolle elementen aangaande Alex' toekomst. Welke? Wat geven ze aan?
 - » Wat zou het gevolg zijn als Alex bij de politie een klacht indient voor de aanranding?
 - » Wat is het slotbeeld van de film?

De naakte feiten: XXY biologisch bekeken

Een verklarende woordenlijst vind je onderaan de tekst!

De genen

De mens heeft 23 paar chromosomen die zich bevinden in de celkern. Deze chromosomen bevatten genen, die specifieke functies in het lichaam uitvoeren. Naast 22 paar autosome chromosomen heeft de mens nog één paar geslachtschromosomen die zijn geslacht bepalen.

Er zijn twee soorten geslachtschromosomen: het X-chromosoom en het Y-chromosoom. In de celkern van een man zit altijd één X- en één Y-chromosoom. In de celkern van een vrouw zitten altijd twee X-chromosomen. Het is dus het Y-chromosoom dat bepaalt of een lichaam mannelijke hormonen zal aanmaken. Die mannelijke hormonen zorgen voor de ontwikkeling van de mannelijke geslachtskenmerken.

Eicellen en zaadcellen bevatten slechts 23 chromosomen. Tijdens de bevruchting smelten de eicel en de zaadcel samen zodat er een nieuwe cel ontstaat met 46 chromosomen. De zaadcellen bevatten ofwel een X- ofwel een Y-chromosoom. De eicellen bevatten altijd een X-chromosoom. Na de versmelting van eicel en zaadcel ontstaat een bevruchte eicel met ofwel twee X-chromosomen, ofwel één X- en één Y-chromosoom. In het eerste geval groeit de bevruchte eicel uit tot een meisje (XX), in het andere geval ontstaat een jongen (XY).

Genetische foutjes

Bij fouten in de celdeling van de geslachtscellen kunnen afwijkende aantallen chromosomen in de cellen terechtkomen. Het syndroom van Klinefelter is een geslachtsgebonden chromosoomafwijking waarbij de man in zijn cellen tenminste één X-chromosoom teveel heeft. In dit geval spreekt men van intersek-sualiteit. Deze genetische afwijking komt voor bij 1 op 1.500 geboortes. In een eerste variant hebben de mannen 47 chromosomen, waarvan XXY de geslachtschromosomen zijn. Dit wordt ook wel het XXY-syndroom genoemd. Maar er zijn ook varianten waarin jongens naast het Y-chromosoom zelfs meer dan twee X-chromosomen hebben.

Personen die aan het syndroom van Klinefelter leiden zijn groter dan een gemiddelde man en hebben lange armen en benen. Hun testosterongehalte is lager dan bij gewone mannen, hun testikels zijn kleiner en ze zijn meestal steriel. Ze hebben een verminderde spiermassa en haargroei. Soms treedt borstvorming op.

Ook het IQ is afhankelijk van het aantal X-chromosomen. Hoe meer X-chromosomen, hoe lager het IQ. Mensen met XXY hebben doorgaans een normaal IQ, maar vaak hebben ze wel last van taalstoornissen.

Wist je dat...

- er in de dierenwereld ook organismen voorkomen die tweeslachtig zijn? Slakken en regenwormen hebben zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtsorganen. In tegenstelling tot de wandelende tak moeten ze paren om zich voort te planten. De wandelende tak kan zich voortplanten met zijn eigen cellen. Dat noemt men parthenogenese. Ook bloemen zijn tweeslachtig. Ze hebben zowel meeldraden (mannelijk) als een stamper (vrouwelijk).
- het syndroom van Down ook veroorzaakt wordt door een afwijking in het aantal chromosomen? In dit geval is er een extra autosomaal chromosoom aanwezig. De uiterlijke kenmerken worden veroorzaakt door een teveel aan bepaalde eiwitten die door dit extra chromosoom aangemaakt worden.

Verklarende woordenlijst

- **Chromosomen:** het deel van de cel dat de genetische informatie bevat. Genen zijn gelegen op gespecialiseerde structuren die chromosomen genoemd worden. Elke menselijke cel bevat 46 chromosomen, behalve de zaad- en eicellen. Die hebben slechts 23 chromosomen in hun celkern.
- **Celkern:** de cel bestaat uit meerdere organellen; één van deze organellen wordt de celkern genoemd. Deze celkern of nucleus bevat de erfelijke informatie of chromosomen.
- **Autosoom:** een autosoom is een chromosoom dat geen geslachtschromosoom is. Het menselijk genoom bestaat uit 46 chromosomen, 22 paar autosomen en één paar geslachtschromosomen.
- **Celdeling:** bij de celdeling worden uit één moedercel twee dochtercellen gecreëerd.
- **Testosteron:** mannelijk geslachtshormoon.
- **Parthenogenese:** reproductieproces van een onbevuchte eicel.

Sekse en gender

Vanaf onze geboorte lopen wij rond als leden van deze of gene sekse: we zijn jongen of meisje, worden man of vrouw. Het is een biologische tweedeling. De meeste mensen stellen hun eigen geslacht nooit in vraag, en dat is meestal ook niet nodig: we zijn man of vrouw en voelen ons ook zo.

Als je geboren bent in een lichaam zoals dat van Alex, is dat niet zo vanzelfsprekend. Is ze man? Is ze vrouw? Is ze beide? Moet ze één van beide zijn?

Jongen of meisje?

Onmiddellijk na de geboorte wordt een seksetoewijzing gedaan. Op basis van uiterlijk waarneembare kenmerken bepaalt men of iemand een jongen of een meisje is. Het lijkt op dat moment wel de enige vraag die er toe doet: “En? Wat is het geworden?”

Soms worden er kinderen geboren bij wie deze geslachtsdifferentiatie wat scheef loopt en bij wie men niet duidelijk kan uitmaken of het om een jongen of een meisje gaat. Zo kan een hormonale ontsporing bij meisjes een vermannelijkt geslachtsorgaan veroorzaken, en zijn jongens door een vergroeide plasbuis en penis soms niet direct als zodanig herkenbaar. Door chromosomale afwijkingen kunnen alle mogelijke variaties van geslachtskenmerken ontstaan.

Artsen zullen dan in overleg met de ouders een moeilijke beslissing nemen en via operatieve ingrepen een geslacht aan het kind toewijzen (later vaak tegen de zin van betrokkenen zelf). Sommige medici kiezen ervoor het kind ‘geslachtsloos’ (of tweeslachtig?) te laten opgroeien en de keuze van het geslacht pas te maken in de puberteit. Dat is echter geen evidentie: tijdens de puberjaren gebeurt er zoveel in het lichaam van een adolescent. En zo’n operatie die het geslacht bepaalt is nooit een garantie voor de verdere probleemloze ontwikkeling van een eenduidige genderidentiteit.

Welke beslissing er ook genomen wordt, de kans bestaat dat deze kinderen de rest van hun leven worstelen met hun seksuele identiteit.

Begrippen: sekse en gender

De beleving van de eigen sekse is individueel, persoonsgebonden en afhankelijk van verschillende invloeden. Niet alleen de lichamelijke kenmerken zijn daarbij van belang.

‘Sekse’ duidt op het fysiek geslacht. Maar het gevoel, de psychische beleving om man of vrouw te zijn, heet ‘genderidentiteit’. Deze genderidentiteit wordt duidelijk door de handelingen en gedragingen van personen ten opzichte van hun omgeving, waarmee ze uitdrukken of ze tot het mannelijke of vrouwelijke geslacht willen gerekend worden. Denk bijvoorbeeld aan jongens die plots niet meer met hun zussen willen spelen omdat ze ‘te flauw’ zijn of aan meisjes die met haarspeldjes aan de slag gaan en pogingen doen om zich te schminken. Dit noemen we ook ‘genderexpressie’.

In de hedendaagse maatschappij is er ook plaats voor mensen die zich ‘anders’ voelen (bijvoorbeeld transseksuelen, travestieten, ...) De medische wetenschap is intussen zover gevorderd dat er ook fysiek een aanpassing kan gebeuren. Zelfs bij de burgerlijke stand kan de identiteit op een wettelijke manier worden veranderd.

De ‘genderrol’ zijn de gedragspatronen die in een bepaalde maatschappij van een man of vrouw worden verwacht. Een vrouw die bijvoorbeeld autopech heeft, moet waarschijnlijk haar band niet zelf vervangen omdat ze hulp krijgt van een voorbijganger. Van een man wordt verwacht dat hij dat zelf kan; de kans dat hij hulp krijgt aangeboden is veel kleiner.

Op zoek naar een genderidentiteit

De genderidentiteit is een complex en flexibel gegeven waaraan heel wat voorafgaat. Het is een langdurig proces dat al begint bij de geboorte en dat beïnvloed wordt door o.a. biologische, opvoedkundige en sociale factoren.

- Biologische eigenschappen beïnvloeden in elk geval iemands genderidentiteit: het mannelijke hormoon testosteron zorgt bijvoorbeeld voor een zekere agressiviteit, die bij jongens feller is dan bij meisjes.
- Via de opvoeding wordt iemands gender ook vormgegeven. Ouders geven hun zoontje bijvoorbeeld eerder autootjes of een zwaard, terwijl ze een meisje een

pop geven en het een armbandje aandoen. Zo leren kinderen al op erg jonge leeftijd dat ze tot een bepaald geslacht behoren, en dat daar een gedragspatroon bij hoort.

- Niet alleen de ouders, maar ook de bredere sociale omgeving bepaalt sterk hoe iemand zijn genderidentiteit ontwikkelt. Een jongen die bijvoorbeeld graag een strikje in zijn haar doet, zal ongetwijfeld door zijn omgeving ‘terechtgewezen’ worden: “dat is niks voor jou... jij bent toch een stoere jongen!”
- Elke cultuur heeft bovendien haar eigen geslachtsgebonden verwachtingspatronen.

Die flexibiliteit en die zoektocht zien we ook bij Alex: ze zoekt, vindt, zoekt weer en verdwaalt in het kluwen van haar gevoelens; denk maar aan de dominante manier waarop ze Alvaro verleidt en haar rol tijdens het vrijen. Ze laat Alvaro betalen voor een juweel maar geeft haar beste vriend een flink pak slaag (vrouwelijk >> mannelijk gedrag). Alex weet nog niet hoe ze zich consequent moet gedragen; ze schiet van het ene uiterste in het andere. Dat leerproces is een stap op weg naar de volwassenheid.

Vragen voor de leerlingen, aanzetten tot discussie

- Weet je wat ‘gender’ betekent?
- Een puber kan wispelturig zijn en in conflict liggen met zijn ouders. Maar de 15-jarige Alex pubert nog wat harder. Kan je dat verklaren vanuit haar genderidentiteit?
- Alex’ ouders kiezen ervoor om haar op 15-jarige leeftijd zelf te laten beslissen of ze een jongen of meisje wil worden. Sommige ouders kiezen ervoor dit bij de geboorte in de plaats van hun kind doen. Wat is volgens jou de beste keuze en waarom?
- Moet iemand die van het ‘normale’ afwijkt ook daadwerkelijk genormaliseerd worden? Moet je het ene of het andere zijn om je plaats te krijgen in de wereld? Motiveer je antwoord.
- Niet iedereen voelt zijn genderidentiteit op dezelfde manier aan. Wat vind jij typisch mannelijk of typisch vrouwelijke eigenschappen? Welke eigenschap heb jij die typisch mannelijk / vrouwelijk is? Vind je bij jezelf ook een eigenschap terug van de andere sekse?
- Hoe komt het dat wij sommige kenmerken eerder mannelijk of vrouwelijk vinden?
- Soms praat men spottend over mannen die ‘vrouwelijke’ eigenschappen hebben of vrouwen die zich wat ‘mannelijk’ gedragen. Hoor jij dat soms ook? Waarom spot men daarmee?
- In elke cultuur heeft men een eigen idee van hoe mannen en vrouwen zich tegenover elkaar, in de maatschappij of in het gezin moeten gedragen. Kan je op dat vlak de joodse, islamitische en Europese cultuur met elkaar vergelijken? Heeft men in Argentinië (of Zuid-Amerika) ook specifieke geslachtsgebonden rollenpatronen? Zoek eventueel op via internet.

Personages en hun onderlinge relaties

Het verhaal van XXY speelt zich af in een klein gezin dat erg op zichzelf is. Vader Kraken, moeder Suli en dochter (zoon) Alex houden het contact met de buitenwereld beperkt. Maar nu heeft Suli een stel oude vrienden uitgenodigd: plastisch chirurg Ramiro, zijn vrouw Erika en hun zoon Alvaro. Zij hoopt dat Ramiro nuttig advies kan geven bij de cruciale beslissing die Alex moet nemen: zal zij als jongen of als meisje door het leven gaan? Tussen deze personages wordt er een web geweven van aantrekken en afstoten, van begrip en onverschilligheid.

Alex

Zoals de meeste pubers rebelleert het 15-jarige hoofdpersonage Alex tegen alles wat ruikt naar autoriteit. Behalve met haar eigen specifieke probleem worstelt ze met dezelfde levensvragen als haar leeftijdsgenoten. Ze kan enorm provoceren. Keer op keer wordt ze van school gestuurd en ze is vaak buitengewoon brutaal. Ze is de innerlijke tweestrijd over haar geslachtskeuze meer dan beu en is gestopt met het innemen van medicatie. Eindelijk wil ze iets constants in haar leven. “En wat als er geen keuze hoeft gemaakt te worden?”

Het gezin

Kraken, Alex’ vader

Kraken is een marinebioloog die zich het leed van aangespoelde schildpadden aantrekt. Kraken kan geen onrecht verdragen: noch tegenover schildpadden, noch tegenover Alvaro (hij wordt boos op Ramiro), noch tegenover zijn kind. Hij jaagt de mensen makkelijk tegen zich in het harnas.

Suli, Alex' moeder

Suli is bekommerd om wat de buitenwereld denkt over haar gezin. Ze vindt bijvoorbeeld dat ze zich bij Valdo's ouders moeten excuseren voor de gebroken neus van hun zoon. Haar leven heeft een tragische 'knak' gekregen: vroeger droomde ze van vier dochters... maar het is gebeven bij Alex. Vermoedelijk waren de teleurstelling en de druk te groot.

Alex en haar ouders

Suli en Kraken lijden ook onder Alex' problemen. Ze gaan er elk op hun eigen manier mee om. Vader was vanaf het begin verknocht aan zijn dochter: "Ze was perfect." Hij wil voor haar zorgen, haar beschermen. Zijn onmacht is tragisch: "Je kan niet altijd voor me zorgen." Hij probeert begrip te tonen. Uit respect voor Alex' twijfels noemt hij haar soms 'zoon' en soms 'dochter'.

In een gesprek met Alvaro noemt Alex haar ouders 'zielig': "Ze wachten altijd maar..." Ook haar ouders kunnen haar niet de zekerheid en stabiliteit geven waar ze zo naar snakt.

De spanning in huis zet het huwelijk van de ouders zwaar onder druk. Beiden zien er lusteloos en moe uit; er is geen warmte tussen hen. Ze wantrouwen elkaar. Suli moet haar man overtuigen: "Ik ben de vijand niet." Aan het einde van de film lijken de ouders zich meer verbonden te voelen. Kraken biecht aan Suli op wat hij gezien heeft en ze praten samen over hun twijfels. "Zelfs als ze haar verbouwen, zal ze niet altijd een meisje blijven."

De bezoekers

Ramiro & Erika

Ramiro is een befaamd plastisch chirurg uit Buenos Aires. Maar zijn aandacht voor Alex is minimaal. Hij vindt haar een interessant medisch fenomeen maar zoekt nooit toenadering en spreekt geen woord met haar. Enkel wanneer Erika de koffers al gepakt heeft, beslist hij om toch nog te blijven. Uit interesse of om Kraken en Suli van de ernst van de zaak te overtuigen?

Erika is een vrouw uit de stad: ze ziet er modieus en verzorgd uit en voelt zich niet thuis in deze landelijke omgeving. Je krijgt moeilijk hoogte van haar; ze toont geen emoties. Maar ze lijkt wel de vrede te willen bewaren tussen alle betrokkenen. Ramiro en Erika lijken aan de film weinig toegevoegde waarde te geven.

Kraken & Suli versus Ramiro & Erika

Tussen het gezin en hun gasten hangt er een heel gespannen sfeer. Suli hoopt dat Ramiro hen medisch advies kan verschaffen, maar Kraken is helemaal niet blij met de komst van de 'indringers'. ("Het zijn mensen zoals zij die we wilden ontvluchten toen we vertrokken uit Buenos Aires.") Het komt zelfs tot een persoonlijke aanvaring.

Kraken ergert zich mateloos wanneer Ramiro de mannelijkheid van zijn zoon wil bewijzen (cfr. wijn drinken). Die nacht praat Ramiro met Alvaro: "Vind je Alex leuk? Eindelijk goed nieuws. Ik dacht dat je een flikker was." Wat Ramiro hem verder te vertellen heeft, is pijnlijk: een vader die niet kan houden van zijn zoon en die geen enkel vertrouwen of waardering voor hem heeft.

Alvaro

Ook Alvaro moet als puber met zichzelf en vooral met zijn seksualiteit in het reine komen. Hij is waarschijnlijk homo, maar hunkert ook naar appreciatie van zijn vader. Dankzij Alex kan hij beide partijen tevreden stellen: een meisje (voor vader) en een jongen (voor zijn eigen seksualiteit – het is Alex die hem penetreert).

Doorgaans neemt Alvaro weinig initiatief. Hij toont weinig karakter en neemt z'n lot niet in eigen handen. Zelfs over zijn ouders heeft hij geen mening: "Het zijn gewoon mijn ouders."

Alex & Alvaro

Wanneer Alvaro en Alex elkaar voor het eerst ontmoeten, vinden hun ogen elkaar doorheen de planken van een hutje. Later spreken ze elkaar persoonlijk en Alex slaat onmiddellijk een heel onomwonden, provocerende toon aan: "Je hebt je net afgetrokken in je kamer. Ik doe het ook elke dag. Ik heb nog nooit iemand geneukt. Wil jij het met mij doen?" Is deze seksuele obsessie een onderdeel van haar verwarring, van haar zoektocht? Ondanks haar 'aanbod' behandelt ze hem aanvankelijk koud en kil. Tot haar vijandigheid afneemt: op de markt dwingt ze hem een geschenk te kopen, ze luistert naar zijn muziek, danst en geeft hem een cadeau.

Tijdens een volgend gesprek gebeurt er iets vreemd, wreed en moeilijk verklaarbaar: Alvaro bestudeert een kever... en Alex drukt hem met haar vinger dood. Waarom zou ze dat doen?

Stilte

XXY toont de relaties tussen mensen, maar doet dat vaker met stiltes dan met woorden. Vooral de volwassenen zijn zwijgzaam; er hangt tussen hen vaak een ongemakkelijke stilte (wanneer Suli en Erika elkaar na zo'n lange tijd terugzien, wordt er in de auto nauwelijks gesproken). Maakt het gewicht van 'hun geheim' hen zo terughoudend? De maaltijden verlopen zwijgzaam. Beide koppels praten nauwelijks met elkaar, ook onderling niet.

Heel veel vragen die in de film hardop gesteld worden, blijven onbeantwoord. Moeder vraagt zich af: "Wat als zij het zelf wil?" Alex stelt: "Wat als er geen beslissing genomen kan worden?" Telkens blijft het antwoord achterwege – de stiltes zijn oorverdovend.

Toch hebben vader en moeder elk hun uitbarsting waarbij lang onuitgesproken gevoelens plots verwoord worden.

- Op het strand doet moeder een 'biecht' aan haar bezoekers. Plots komen er een heleboel gevoelens naar boven en verliest ze de controle over zichzelf.
- Vader gaat op bezoek bij de pompbediende. De man wordt doorheen de voorruit van de wagen heel bizar in beeld gebracht... een vreemde figuur met een vervormd gezicht. Later blijkt waarom: hij was ooit hermafrodit. Voor vader wordt hij een biechtvader, een psychiater die troost biedt met wijn, koffie en een luisterend oor. Zijn goede raad gaat vooral over aanvaarding en zelfrespect.

Vragen voor de leerlingen

- Hoe probeert Alex haar ouders? Hun gasten? Haar omgeving?
- Alex is de innerlijke strijd beu. Moet ze een keuze maken? Waarom (niet)?
- Alex' ouders lijken bang te zijn voor de reacties van de buitenwereld. Begrijp je waarom ze Alex' afwijking zo afschermen?
- Hoe weet je dat Kraken geen onrechtvaardigheid kan verdragen?
- Kraken en Suli gaan elk op hun eigen manier met Alex om. Vergelijk hun houding. Op welk vlak verschillen ze?
- Waarom ergert Kraken zich zo aan de aanwezigheid van Ramiro?
- "Vind je Alex leuk? Eindelijk goed nieuws." Wat bedoelt Ramiro hiermee?
- Eén maal praten Ramiro en Alvaro met elkaar. Wat heeft Ramiro zijn zoon te zeggen?
- Waarom drukt Alex de kever dood?
- Vielen de stiltes jou op? Waarom zouden de volwassenen zo zwijgzaam zijn?
- Zijn er momenten waarop ze zich toch bloot geven? Waarop ze hun gevoelens de vrije loop laten? Met elkaar? Of met anderen?

Beeldtaal

Lichamelijkheid in beeld

Suggestief

Er wordt ons nauwelijks duidelijkheid verschaft over de fysieke situatie van Alex. We moeten veel afleiden uit de beelden, uit de kleine aanwijzingen en elementen die rondom haar een sfeer van lichamelijk onbehagen scheppen. Van bij de eerste kennismaking vragen we ons af of ze een jongen of een meisje is. Haar gelaat, lichaam (borsten?) en kledij (rubber laarzen, de lange haren verborgen onder een kap) zaaien twijfel. En waarom moet Alex – de naam is zowel voor jongens als meisjes gangbaar – zoveel medicijnen nemen (o.a. vrouwelijke hormonen om de baardgroei te remmen)? Ze steekt een sigaret op: het beeld van een rokend kind refereert niet enkel naar een verlangen om stoer te doen (mannelijk) maar is ook een symbool van twijfel, van zoeken naar houvast.

Vaak kijken we naar Alex via Alvaro's blik... en meestal krijgen we haar lichaam enkel via een omweg te zien. Alsof de filmmaakster Alex' schaamte respecteert. De eerste scène in de huiskamer is typerend: samen met Alvaro bestuderen we haar foto's maar de persoon zelf is niet aanwezig. In heel wat scènes bekijken we haar lichaam onrechtstreeks via de spiegel (tijdens een woordenloze tanden-

poetsscène of wanneer ze haar lichaam vol afgrijzen bestudeert en Alvaro door het venster mee gluurt) of doorheen het raam van de douchekabine.

Aanwijzingen via objecten

Binnenshuis zijn er allerlei objecten die verwarring zaaien. Overal staan foto's waarop Alex meestal heel vrouwelijk lijkt. Maar de 'kunstwerken' in haar kamer tonen een heel andere kijk op haar zelfbeeld: naakte poppen die 'misvormd' werden, tekeningen van verwrongen lichamen met buitensporige geslachtsorganen,... Alvaro dwaalt stiekem rond in dit 'heiligdom' en vangt er een glimp op van Alex' lichamelijke onvrede.

In Alex' aquarium zwemmen clownvissen, een hermafrodiete vissoort (alle exemplaren worden als mannetjes geboren maar kunnen later vrouwelijk worden). Kraken (tevens de naam van een mythologisch zeemonster, geen toevallige keuze voor het personage van een marinebioloog) heeft in zijn werkplaats nog meer hermafrodiete zeeorganismen verzameld.

Een jongensachtig meisje?

Ondanks haar jongensachtigheid zijn er scènes waarin Alex haar vrouwelijkheid de vrije loop laat. Wanneer ze vol interesse luistert naar haar vriendinnetje die 'het al gedaan heeft' lijkt ze plots zo meisjesachtig. Ze laat zelfs haar nagels lakken (hoewel ze daarna onder de douche gaat). We zien haar naakt, bleek en

onbeschermt zoals een schildpaddenlijf zonder schild (uit de voorafgaande scène) in het water dobberen. En nadat ze heeft uitgehuild op moeders schouder, leggen drie vrouwen zich in elkanders armen te rusten op het bed.

Onmiddellijk daarna slaat de verwarring weer toe: in de volgende scène, misschien wel de sterkste uit de film, zitten ze als drie jongens onder elkaar drinkend en rokend rond het kampvuur. Als mannen staan ze te plassen in de branding.

De camera komt dicht

Omdat het over een lichamelijk probleem gaat, werd XXY ook een heel fysieke film. De camera zit heel dicht op de huid van de personages, waarvan het gelaat vaak langdurig in close-up getoond wordt. Er hangt een sterke fysieke sfeer over de hele film: de openingsbeelden (mensen die door een bos rennen), de bloedende schildpaddenlijven die verzorgd worden, vader die zijn dochter ziet tijdens het vrijen,...

Seks in beeld

Hoewel de camera altijd discreet blijft, wordt de seks (en de gesprekken daarover) sec en zonder schaamte (en zonder charme) in beeld gebracht. In een trage, bedachtzame film zorgen de seksscènes vreemd genoeg voor de enige 'actie', ook al komt er voor de betrokkenen weinig genot bij kijken. Alex vraagt onomwonden aan Alvaro om seks met haar te hebben. Hij twijfelt. Omdat hij denkt dat ze een meisje is? Omdat hij nog niet zeker is van z'n eigen geaardheid? Of omdat hij gewoon niet op haar valt? Ondanks zijn afwijzing storten ze zich even later op elkaar. Schijnbaar eerder uit noodzaak (twijfel) dan uit liefde of verlangen. Zij neemt het initiatief en hij laat zich gewillig meevoeren.

De vrijscène is van een beklemmende intimiteit. Er wordt van heel nabij gefilmd – discreet maar zonder enige afstand. De kijker voelt zich ongemakkelijk intiem bij deze twee pubers, probleemkinderen die het zelf voor de eerste keer doen met elkaar en erg gespannen zijn. Ze lijken meer door frustratie gedreven dan door verlangen... en wij zitten er als voyeurs met onze neus boven op.

De afloop van deze seksuele 'explosie' is voor niemand bevredigend. Eigenlijk is het een droef tafereel; niemand blijft ongeschonden. Vader is ge-

schokt, Alvaro staat huilend te masturberen, Alex ligt snikkend op de grond. Niemand lijkt voldoening te hebben gevonden.

De aanrandingscène is zo mogelijk nog pijnlijker. De camera toont Alex' gezicht, vertrokken van angst en afschuw. Al haar intimiteit wordt blootgegeven; ze wordt vernederd tot in het diepste van haar ziel. Wanneer haar beste vriend haar komt redden, is het ergste kwaad al geschied. Een enorm indringende scène die iedereen met afgrijzen vervult en je machteloos in je stoel achterlaat.

Vragen aan de leerlingen

- Hoe krijgen we informatie over Alex' fysieke toestand?
- Wanneer en hoe werd voor jou duidelijk wat er precies aan de hand was?
- Beschrijf haar voorkomen. Wat dacht je toen je haar de eerste keer zag? Wat is er vrouwelijk aan haar? En wat is er mannelijk?
- Welke objecten heeft Alex in haar kamer verzameld? Wat zeggen ze over haar?
- De beelden van de seksscène... vond je dat ze op een discrete of op een schaamteloze manier in beeld werd gebracht? Wat is volgens jou de beste manier?
- Waarom zouden Alex en Alvaro met elkaar vrijen? Welke gevoelens drijven hen daarbij?
- Is er iemand tevreden, voldaan, bevredigd na de afloop van hun vrijpartij? Waarom (niet)?
- Wat maakt die aanranding zo pijnlijk? Hoe voelde je je bij het kijken naar deze scène?

XXY: één en al soberheid

Soberheid in beeld

De stilistische soberheid van deze film is compleet. Geen franje, geen overdaad. De meeste beelden zijn kaal; heldere kleuren ontbreken volledig. De wind over het strand, de kilte van het bos (er bloeit niets), de karig bemeubelde kamers,... allemaal gevat in langdurige shots zonder veel beweging.

Uit de hele omgeving spreekt isolement – de familie heeft zich teruggetrokken uit het openbare leven, op zoek naar rust en discretie. Dat was de reden om 15 jaar geleden Buenos Aires te verlaten en zich terug te trekken in een kustdorpje

in Uruguay. Nu staat er een hek om het huis dat onherroepelijk gesloten wordt... 'Verboden Toegang' staat er op het bordje.

Soberheid en stilte drukken hun stempel op elk aspect van de film. De regiestijl van Lucía Puenzo is minimaal en uiterst efficiënt. Voor een thema dat zo zwaar beladen is, kiest ze niet voor het grote melodrama, maar voor discretie en afstand.

Soberheid in klank

Ook de muziek is erg sober en blijft op de achtergrond: de schaarse harpklanken lijken op het ruisen van de wind... een teder klankdecor.

Co-componist Andres Goldstein: "Nadat we de film een eerste maal bekeken hadden, waren Daniel Tarrab en ik het er dadelijk over eens dat het een heel delicate, kwetsbare soundtrack moest worden die zou passen bij de heel aparte esthetiek van de film. Daniel en ik zaten enkele dagen samen om over de film te praten zonder één noot te spelen. Nadien ging alles als vanzelf."

Co-componist Daniel Tarrab: "We benaderden de soundtrack zoals een Japanse haiku (een sobere Japanse dichtvorm) – we wilden de essentie van de dingen vatten in een minimum aan klanken. Niets was bijna genoeg."

Vragen voor de leerlingen

- Hoe maken de beelden duidelijk dat Alex' familie een geïsoleerd leven leidt?
- Beschrijf de omgeving waarin de film zich afspeelde. Welke invloed had die op de sfeer van het verhaal? Beschrijf het kleurenpalet.
- Weet je nog op welke manier muziek gebruikt werd?
- In het hoofdstuk 'Regie & productie' beschreven we de typische kenmerken van de Nuevo Cine Argentino. Kun je deze elementen terugvinden in XXY?

Fotograaf van de achtergrondfoto: Rita Willaert

Lesbrief voor de leerlingen

Op de volgende pagina is een lesbrief voor de leerlingen toegevoegd. Daarop staan een aantal trefwoorden, citaten en vragen die met de film te maken hebben. Deze vormen een leidraad voor de leerlingen tijdens de verwerking.

Wij horen graag je reactie op deze film. Ga je de film bekijken tijdens Filmfestival Open Doek, dan kan je je mening kwijt op het kaartje dat je krijgt na de voorstelling.

De nieuwe Argentijnse cinema maakt alom school met z'n eigenzinnige aanpak: minimalistische films, 'onaffe' verhalen vol suggesties, persoonlijke getuigenissen in opvallende decors,... XXY is hiervan een perfect voorbeeld.

Wat wij meestal zien als een strikt onderscheid tussen man en vrouw, blijkt in XXY een vage grens...

Wat zijn de jongensachtige/meisjesachtige trekjes van Alex? Waarom vinden we die kenmerken eerder mannelijk/vrouwelijk?

gen•der (het; genders)

1 geslacht, sekse

2 geheel van sociale en culturele kenmerken van een sekse

XXY is één en al soberheid. De wind waait over het strand, de lucht is kil en ook binnenshuis is er geen warmte te vinden. Alex' familie leeft teruggetrokken. Op het hek staat een bordje: 'verboden toegang!'

"Vind je Alex leuk? Eindelijk goed nieuws. Ik dacht dat je een flikker was." Mensen praten heel weinig met elkaar in XXY. De stilte is soms oorverdovend. En als ze met elkaar praten... klinkt dat niet altijd even vriendelijk.

Omdat het over een lichamelijk probleem gaat, werd XXY ook een heel fysieke film. Hoewel de camera altijd discreet blijft, wordt ook de seks sec, zonder schaamte, maar ook zonder charme in beeld gebracht. Voelde jij je ongemakkelijk tijdens de vrijscène?

